

Napi százmilliárd kilokalória sorsa

Elvárások és teljesítmények

Ma világszerte egyre nagyobb összegeket fordítanak tudományos kutatásra. Alapkutatásokra csakúgy, mint alkalmazott kutatásokra. Népgazdasági szinten a kutatások eredményei akkor érvényesülnek a leghatékonyabban, ha elmélet és gyakorlat között az összhang minél teljesebb, vagy — ami ugyanazt jelenti — ha a kutatás (megbízható, leellenőrzöttlen alkalmazható) eredményeit, a tudomány vívmányait a termelés mielőbb és széles körben átveszi, kamatoztatja. Ha nem így történik, a tudományos kutatás sokszor azt a látszatot keltheti, mintha öncélúvá vált volna, noha nem erről van szó, hanem arról, hogy a *gyakorlati életben, a kutatási eredményeket felhasználni hivatott gazdasági egységekben, a termelő üzemekben hiányzanak a hatékony alkalmazáshoz elengedhetetlen feltételek.* A kutatás és termelés összhangjának szükségességét ma a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban a licencvásárlással példázhatjuk legjobban. Merőben céltalan egy licenct megvenni, ha a vásárló nem képes az alkalmazás műszaki és emberi feltételeit megteremteni. Vizsgálódásainknál ezt a szempontot is szem előtt tartjuk, mert azoknak a feszültségeknek, amelyek egyes termelői tevékenységekben olykor előállnak, ez is gyakran oka lehet. Ugyanis ha az elért kutatási eredményekre hagyatkozó elvárások és a tényleges termelői eredmények között nagy a fáziskülönbség, ez inhibítorikus hatással lesz a termelői közérzetre, a hátrányos helyzetbe került termelési hálózat szakembercsoportjára, s negatív tényezőként hat az illető egység, üzemág további tevékenységére.

Egy egyszerű — egyelőre fiktív — példával ezt meg kell világítanunk. Ha például — tanulmányunk tárgyából merítve — a kutatás kísérleti szinten egy sertés-hibridnél 2,9-es fajlagos fogyasztást* ért el, s ennek alapján egy hizlalda munkaközösségtől is ugyanezt várják el, miközben ott, az adott technológiai, takarmányozási feltételek között és az adott teljesítőképeségű (biológiai potenciálú) állatokkal csak 4,3-es fajlagos fogyasztást tudnak elérni, akkor nyilvánvaló, hogy ez rossz közérzetet vált ki, nem beszélve arról, hogy ha az elvárás tervszámra is válik, ugyanannyi munkáért az ott dolgozók javadalmazása csökken, ez kedvezőtlenül hat a munkakedvre, a kezdeményezőkézségre, a szellemi erőfeszítésre. Nyilvánvaló, hogy ettől a bizonyos fajlagos fogyasztástól nagymértékben függ, hogy az ország állatállománya a tanulmányunk címében szereplő százmilliárd kilokalóriát vagy ehelyett csak nyolcvanát, esetleg éppen százhuszonötmilliárdot fogyaszt, ami népgazdasági szinten nem csekély különbségre vezet.

Az elvárások és a tényleges teljesítmények közötti valóságosan fennálló rés szemléltetésére idézzük az egyik országos szakmai fórumon, az állattenyésztési szakemberek 1980. júniusi tanácskozásán elhangzott főtítkári beszédből az alábbiakat: „nézzük meg, mit mutatnak az adatok: a szarvasmarhahizlalásban 1976 folyamán egy kiló súlygyarapodáshoz 9,2 takarmányegységet, 1979-ben 10,1 egységet használtak fel”, majd tovább: „Hasonlóképpen növekedett az 1 kiló súlygyarapodásra jutó fogyasztás a sertésitenyésztésben az állami mezőgazdasági vállalatok és a szövetkezetek szektorában egyaránt: az állami mezőgazdasági vállalatoknál 4,6 egységről 4,8 egységre, a szövetkezetekben 5 egységről 5,1 egységre. A bárányok tekintetében az 1 kiló súlygyarapodásra kalkulált fogyasztás 7,7 egységről 9,7 egységre emelkedett.”

Könnyű utánaszámolni: ha évente csak 1 millió tonna sertés-húst állítunk elő, és a világszínvonalon már meghaladott — mondjuk — 3,1 kilós fajlagos fogyasztás helyett 5,1 egységet fogyasztunk, ez önmagában évi 2850 milliárd kilokalória veszteséget jelent az állattartó gazdasági egységeknek és az ennek megfelelő húsmennyiség kiesését a fogyasztók asztaláról.

Ezek a rosszabb takarmányhasznosítási adatok nem a fajta, a sertésállomány takarmányértékesítő képességének rovására irandók, hiszen *mi is a világ legjobb fajtáit hoztuk be az elmúlt évek során*, és itthon is folytak a keresztezési kísérletek e fajtákkal, még jobb eredmények elérése céljából.

* 1 kg súlygyarapodáshoz szükséges táp mennyisége kilogrammban.

Arra a kérdésre, hogy miért nem sikerült az elméletileg lehetséges (vagy mondjuk: a legjobbak által elért) eredményt elérni hizlaldáinkban, a válasz hosszadalmas volna. Egyik, ebben jelentősen közrejátszó tényező kétségtelenül az, hogy nem sikerül folyamatosan olyan gyárilag előállított keveréktakarmányokkal ellátni a hizlaldákat, amilyenek szükségések ahhoz, hogy a minimális fogyasztás mellett a súlygyarapodás minél jobban megközelítse az elméletileg lehetségest. Ezek a keveréktakarmányok (más nevükön: gyári tápok) század százaléknyi pontosságig összeállított receptek szerint készülnek, tehát nyersanyagaik közül egyetlen alkotóelemnek sem szabad egy napig sem hiányoznia, ezt viszont az alpanyagokat megtermelni és leszállítani hivatott mezőgazdasági és ipari üzemek nem tudják biztosítani a termelési tényezők láncolatában olykor beálló szakadások miatt. A korszerű — millió darabos kibocsátású — broilerüzemeket, tojásgyárakat, a százezres nagyságrendű forgókkal dolgozó sertéshizlaldákat hatékonyan csak iparszerűleg lehet üzemeltetni, tehát azt a technológiát, amelyre az üzem és az állatfajta be van állítva, nem lehet a pillanatnyi konjunktúráknak engedve, káros következmények nélkül megváltoztatni. E téren elég lesz tanulságos példaként éppen a baromfi-nyésztési ágazat közelmúltját felidézni. A kollektivizálás befejezése után majdnem minden térszt utasítottak, hogy 500-as, 1000-es csibenevelő házat építsen, tartson csirkét, tyúkot. A dolog vonatottan ment, s alig pár év múltán a térszek fölnemlést kaptak a baromfitartás kötelezettsége alól, mert rájöttünk, hogy csak a korszerű, ipari rendszerű baromfitartás méltó fejlett mezőgazdaságunkhoz. És megépültek a hatalmas csarnokok, kimondatott, hogy 1972-től baromfi csak gyári tápot ehetik. Több ezer kis termelősövetkezeti baromfiház kiürült, más (szükség-)rendeltetést kapott, vagy lebontották. (Akárcsak a falusi családi gazdaságokban, a kollektivizálás pillanatában létezett legalább 1,5-2 millió istálló, amelyek kiürültek, mert a termelősövetkezeti alapszabály sem ló, sem ökör tartását nem engedélyezte, s tehénből is csak egyet lehetett tartani, tehát a legszerűsebb számítás szerint is több milliárd lejnyi értékű épület vált kihasználatlanná.) Párhuzamosan pedig — napjainkig — felépült legalább 20 000 (többnyire 100 férőhelyes) nagy szarvasmarha-istálló, eleinte férőhelyenként 600—800 lejes építési költséggel, később ennek többszörösével, hogy alig 8-10 év elteltével ezek korszerűtlennek minősüljenek, s helyettük elkezdjék építeni azokat a típusmodernizeteket, amelyeknek az építési költsége férőhelyenként már a tervezőasztalon elérje a 11-12 000 lejt, kivitelezésénél ennél jóval többet. Így a „klasszikus” termelősövetkezeti tehénistállókba, borjúistállókba a térszek legalább 12-14 milliárd lejt fektettek be, és most folytathatják az átalakításokkal, korszerűsítésekkel, gépesítéssel, automatizálással, hiszen a legújabb elhatározás az, hogy még ennek az évnak a folyamán az egész országban át kell térni a gépi fejésre. Márpedig 2 200 000 tehén gépi fejéséhez sok fejőberendezés kell. És sok villanyáram.

Tervmutatók és érdekelttség

A gazdaságosság a termelői hozzáállást feltétlenül befolyásolja, függetlenül attól, hogy a térszámok figyelembe veszik-e azt. Ez abban is megnyilvánul, hogy a kevésbé jövedelmező állattartási ágakban a létszámgyarapítást nem olyan könnyű elérni, mint ahogyan némely tervmutatók előíranyozzák. Az említett országos állattenyésztési tanácskozáson a főtitkári beszéd ezt így összegezte: „Más területeken viszont az adósságok nagyobbak: egymillió szarvasmarhával, csaknem másfél millió sertéssel és körülbelül kétmillió juhval kevesebb van, mint amennyit a terv előíranyoz.” Ha a tervezett rendkívül erős ütemű létszámgyarapítást a statisztikai kiadványokban közölt adatokkal vetjük össze, meg kell állapítanunk, hogy 1977 és 1980 között a gyarapodás általában kisebb mérvű volt; bizonyos vonatkozásban pedig visszaesés mutatkozott, amint az alábbiakból kiderül (ezer darab, kikerektve):

	Szarvasmarha				Sertés			
	1977	1978	1979	1980	1977	1978	1979	1980
Összesen	6351	6306	6510	6513	10193	9743	10336	10899
Állami vállalatok	902	904	992	993	3808	3712	4192	4670
Térszek	2738	2738	2878	2939	3013	2833	3329	3571
Háztáji állomány	1694	1683	1626	1545	2434	2400	2013	1855
Egyéni gazdaságok	1015	980	1012	1035	937	797	801	801

Nemcsak a tördelési problémákat elkerülendő vettük fel a kimutatásba csupán ezt a két fajt, hanem azért is, mert a hús- és tejtermelésben ezeknek van döntő túlsúlyuk. Amint látható, a szarvasmarhaállománynál a háztájiban mutatkozik másfél-százszázalékos visszaesés, a sertéstartásban a visszaesés a háztájiban még szembetűnőbb, de az egyéni gazdaságokban is jelentős. Márpedig a legújabb szándék ismét hangsúlyozza a háztáji és egyéni gazdasági termelés jelentős megsegítésének szükségességét. E szándéknak mielőbb konkrét, a zseben is megérezhető támogatásban, elsősorban abraktakarmány juttatásában, előnyös felvásárlási árakban, a háztájiban végzett állattartással kapcsolatos munkának a térsz-beli teljesítményekénti nyilvántartásában (így a nyugdíjhoz szükséges teljesítményekbe való beszámításban) kellene megnyilvánulnia, nem is beszélve a fizikai munka megkönnyítésére szolgáló gépek megfelelő számban való előállításáról és azoknak a kistenyésztőkhöz kedvezményesen áron való eljuttatásáról. *Ismételten le kell ugyanis szögezni, hogy adott helyzetben a lakosság egy részénél még ideig-óráig létező hajlandóság az állattartásra nagy kincs, amit maximálisan ki nem használni vétek; e kedv fenntartása tetemes beruházásoktól mentesíti a szocialista mezőgazdaságot,* és csökkenti az állattartásban egyre hangsúlyozottabb gondot: a munkaerőhiányt.

És itt vissza kell térnünk a bevezetőben elmondott tételhez: az elmélet és a gyakorlat közötti összhanghiányhoz. A háztáji állattartásban a hagyományos rendszerek is alkalmasak arra, hogy a falun élő család az iparban le nem kötött munkaerőjét értékesítsék (erre jó példákat látunk Magyarországon, Bulgáriában, ahol még az iparban dolgozó kétlakiak is 25-30 hizóstertést tartanak a háztájiban, ezzel jelentős jövedelemtöbbletet biztosítva a család számára, sok millió kiló disznóhúst a városi lakosság asztalára.

A képesség még nem minden

A világszínvonal elérésének fáradságos, göröngyös útját mi olyan nagyteljesítményű állatfajtáknak a behozatalával gondoltuk könnyebben végigjárni, amelyek másutt már beváltak. Bármennyire is óvakodunk a szakmai aberrációktól, meg kell jegyeznünk, hogy az elmúlt 30 évben nagyon sok, világszerte csúcseljesítményeket felmutató fajtát hoztunk be, amelyek vagy eltűntek pár év alatt, vagy — egy részük — nem váltotta be a hozzájuk fűzött reményeket, főként azért, mert nem biztosítottuk számukra a teljesítményekhez megkívánható tartási viszonyokat. Csak néhány példa: hereford, dán vörös, holsteini, osztrák hegyi pirostarka stb. szarvasmarha-fajták; a sertésfajták közül a lapálysertés dán és kanadai változatai, pietrain, Sattelschwein stb.; a juhajták közül a stavropoli merinó, az ausztráliai merinó, souffolk, corriedale, romney marsh stb. De: hiába képes az USA-ban a holsteini fajta *tenyésztésükben* 7000 literes évi tejhozamra, ha a mi gazdaságainkban 2000 liter megtermeléséhez elegendő tápanyagot sem kap. A 98 oktános benzinhez „szokott” motort nem lehet a forrásból merítőkanállal kimert nyersolajjal üzemeltetni.

Amint az eddig elmondottakból világosan kitűnhet, *állattartásunk a létfeltételek megteremtésének szintjén jelentkező gondokkal küzd.* A tulajdonképpeni — fejlődéssel is biztató — állattenyésztésnek elemi követelménye a mesterséges kiválasztást, a szelekciót lehetővé tévő olyan *genetikai nyilvántartás,* amely tájainkon a méneseiben kereken három évszázados múltra tekint vissza, de a többi állatfajoknál is már az 1910-es években Erdély-szerte meg volt szervezve. Ennek a legegyszerűbb módja a *termelésellenőrzésen alapuló törzskönyvezés,* amely ma nálunk a köztenyésztésben gyakorlatilag megszűnt, s nem tölti be azt a rendkívül fontos feladatot, amelyre az állattenyésztésben hivatott. Így a genetikának — amely a technikához hasonló, ugrásszerű fejlődést ért el az utóbbi évtizedekben — a legegyszerűbb eredményeit sem kamatoztatjuk, nemhogy a génbeszét, a megtermékenyített petesejt átültetése, az immunbiológia stb. nyújtotta lehetőségeket, amelyekkel — nota bene — hazai viszonylatban is értünk el elméleti eredményeket.

Vissza a természethez?

Bármennyire „civilizáltuk” is az állattartást, azaz egyre mesterségesebbé tessük az állatok életviszonyait, belső és külső környezetét, sem gazdaságossági, sem állategészségügyi megfontolásokból nem mondhattunk le a növényevő állatok táplálkozásának legősibb és legelső forrásáról: a természetes gyepterületek, szénafüvek, legelők adta takarmányról. A legelők az évszázadok folyamán, de különösen a mi századunkban leromlottak, természetes termőképességük, évi hozadékuk

csökkent. Mivel feljavításuk a kampányjellegűen szervezett, többnyire csak papíron élvégzett legelőjavítási, -gondozási munkálatokkal nem volt megoldható, 1970-ben megyei zöldmezőgazdálkodási vállalatokat hoztak létre. Ezek — sok megyében — már az első években látványos eredményeket értek el, amit a jól végzett munkán kívül az is magyaráz, hogy a legelők annyira ki voltak zsarolva: már egy szerény adagú tápanyagviszapótlás és egy kicsit ésszerűbb, tervszerűbb használati mód is megnégyszerezte, meghalszorozta hozamukat. De még tíz év sem telt el e jól működő — és gazdaságosan, jövedelmezően, a nemzetgazdaságra és az állattartók minden kategóriájára nézve egyaránt hasznos — vállalatok létrehozása óta, amikor az eredményes működésükhöz elengedhetetlen géppark nagy részét kivették a kezükből, és átadták a mezőgépeszeti vállalatoknak, olyan függőségbe hozva a gyepgazdálkodási vállalatokat, ami cselekvési szabadságukat erősen korlátozta, jövedelmezőségüket pedig egyenesen megkérdőjelezte. És már ezt megelőzően — takarékosági okokra hivatkozva — megszüntették a cement- és betonvas-kiutalásokat, amire e vállalatoknak a legelők szakaszosításánál nélkülözhetetlen kerítésekhez óhatatlanul szükségük volt. Így az ésszerű legelőgazdálkodás egyik nélkülözhetetlen eleme: a szakaszokra osztás kivihetlenné vált, mert a vasbeton oszlopokat — egyelőre — nincsen mivel helyettesíteni.

A közérköles — és a fű növekedése

De e vállalatok működése első évtizedének vége felé kiderült, hogy itt is érvényes a szabály: sokszor könnyebb valamely eredményt elérni, mint megtartani. A sok munkával létrehozott, százmilliósi létesítményeket a haszonélvezők nemhogy nem tartották megfelelően karban, de sok helyen maguk a gondozók (pásztorok) és a mindenütt jelen lévő garázda elemek egyszerűen átvágták a kerítéseket, s az egész legeltetési rend racionalitásának érvényesülését megakadályozták; a juhokkal már koratavasszal megkopasztják az alig sarjadó marhalegelőket; nem vigyáznak a kutak, források vizének tisztaságára. Ezek látszólag jelentéktelen „apróságok” egy ország élelmiszer-háztartásában. A valóságban azonban nagyon is jelentősek, hiszen úgynevezett erőtakarmányokban (korábbi szóhasználattal: abrakban) évtizedek óta szűkölködünk, márpedig ilyen körülmények között az, hogy az ország 4,4 millió hektár természetes gyepterülete egységenként csak 5000 kiló zöldtakarmánnyal többet vagy kevesebbet terem, tehéntejben kifejezve kereken 9 milliárd litert jelentene, ennek kalóriaértéke pedig nagyvonalúan számítva 5900 milliárd kilokalória. Ez pedig az ország minden lakosának napi 700-nál több állati eredetű tápanyagkalóriát biztosítana. Volt valamikor úgynevezett mezőrendőri törvénykezés, mezőrendészet. Ennek nem a betűjét, de legalább a szellemét nem ártana feltámasztani, hogy ami érték egyszer létrejött, legalább az ne váljék könnyen Csáky szalmájává.

Sajnos, könyvárusi vagy újságárusi forgalomba kerülő kiadványainkban évek óta nem jelenik meg adat legelőink és kaszálóink átlagterméséről, s így a gondok megoldásához szükséges üzemgazdasági számítások elvégzése és a következtetések levezetése a beavatottak szűk körére korlátozódik, a szakemberek túlnyomó többségét pedig ezzel kizárjuk a közös gondolkodás lehetőségéből, szegényítve ötletbankunkat.

A már elmondottakon kívül az állattenyésztés ütemes fejlődésében észlelt lemaradásban annak is szerepe van, hogy a takarmánytermesztés 1979-ben 223 000 ha-ra kisebb területen folyt, mint 1975-ben, ami kereken 18⁰/₀-os csökkenést jelent. De a megmaradt területeken sem értünk el kielégítő eredményeket. Az állattenyésztők országos értekezletén elhangzott főtitkári beszéd megállapítja, hogy: „A lucerna évente 40-50 000 kilót terem hektáronként, a takarmányrépa hozama jó művelés mellett 150 000 kiló, sőt 180 000 kiló.” Viszont a természetben ténylegesen elért eredmények (az 1976—1979-es időszakban): lucernából 5790 kg, gyökértakarmányból 43,3 t/ha, vagyis előbbinél egynolcada, utóbbinál nagyjából egynegyede az elvártnak. Ez is igazolja, amit már elmondunk: hogy az elméleti lehetőségek és a gyakorlati eredmények között még jelentős a különbség.

A mérce beállításának buktatói

A hazai eredményeket a nemzetközi összképbe állítva, eltérő következtetésekre juthatunk, amennyiben módszertani eltérésekből kifolyólag a nemzetközi szervek által külföldön közzétett adatok és a hazai statisztikai kiadványokban közzétett adatok között — olykor jelentős — eltérések adódnak. Így például az 1978. évi össz-

hústermelésünk a FAO-évkönyv szerint 1 537 000 t, hazai statisztikai évkönyvünk 1980-as kiadásában a nemzetközi statisztikai adatokat tartalmazó részben 863 000 t szerepel, viszont ha a *Producția agricolă animală pe categorii de unități* című táblázat adatainál keressük a hústermelésre vonatkozókat, ott (*Anuarul statistic al R.S.R. 1980, 342—343.*) 1978-ra 2 415 000 t-t találunk, amiből 658 000 t marha-, 1 077 000 t sertés-, 455 000 t baromfihús, így tehát juhhúsrá, lóhúsrá és „egyéb”-re 205 000 tonna marad.

A nagy eltéréseket részben megmagyarázza, hogy egyik helyen a hústermelésbe beszámítjuk a teljes évi állatszaporulat elősúlyát is, másutt csak az ipari vágásra került állomány teljes elősúlyát, illetve vágósúlyát. Ezt figyelembe véve értékelendő az alábbi táblázat:

	1969—1970	1977	1979	Trend
<i>I. Sertéshús (1000 t)</i>				
A világ össztermelése	38 718	47 999	52 785	Kb. 40%-os növekedés
Európa	13 120	16 502	18 042	Kb. 40%-os növekedés
Románia	447	778	816/1173*	Kb. 100%-os növekedés
<i>II. Marhahús (1000 t)</i>				
A világ össztermelése	38 809	46 878	45 363	1977-től csökken
Európa	8 799	9 975	10 277	Lassú növekedés
Románia	214	297	297/674*	Lassú növekedés
<i>III. Baromfihús (1000 t)</i>				
A világ össztermelése	17 790	24 807	28 039	Kb. 60%-os növekedés
Európa	4 175	6 234	6 812	Közel 70%-os növekedés
Románia	128	338	380/520*	200%-ot meghaladó növ.
<i>IV. Tehéntej (l/év/tehén)</i>				
Világátlag	1 842	1 954	1 955	Stagnálás
Európai átlag	2 976	3 237	3 335	Növekedés
Romániai átlag	1 596	1 990	2 034/1 961*	Jelentős növekedés

* Az első a FAO olykor becslésen alapuló adata, a második adat hazai statisztikai évkönyvünké.

Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a tejhozam számításánál is függ az eredmény a módszertől, hiszen például a *teészek vonatkozásában* az adatok a következők: 1979. évi össztermelés 15 573 000 hl, amiből árutej 12 816 579 hl, s mivel az az évi összeírás szerint a teész-állományban 1 381 000 tehén, bivalytehén és üsző volt, az egy főre jutó termelés csak 929 liternek adódik. Persze, ha közölnék statisztikai kiadványainkban, hogy mennyi a fejőstehenek száma, akkor más eredményre juthatnánk. Például a FAO 1979-es statisztikai évkönyvében Románia 2 230 000 fejőstehénnel szerepel, ezek átlagos tejhozama 2034 liter, az egész tejhozam pedig 4536 ezer tonna, ami pontosan: a fejőstehenek számának és átlaghozamának a szorzata.

Ezerkilencszázhetvenegyben alakultak meg az első szövetkezeti tanácsok (ma: egységes állami és szövetkezeti agrár- és székelyföldi nyelvújítók rövidítésében: AGRIT-ok), nagyjából akkor bontakozott ki mezőgazdaságunkban a szakosításra, koncentrációra és integrációra irányuló tevékenység (amelynek bizonyos vetületeivel a *Korunk* 1980-as 7—8-as számában már foglalkoztunk). Mivel ez történelmi folyamat, nyilvánvaló, hogy egyelőre többféle állapotot találunk egymás mellett a hazai állattartásban: hagyományos kisüzemi módszereket alkalmazó háztáji, egyéni és — részben még — szövetkezeti állattartást; nagy állományokat koncentráló, de nem mindenben korszerű farmokat és különböző méretű, ipari jellegű tenyészeteket, teheneszeteket, broiler- és tojózemeket, sertés-, borjú- és bárányhizlaldákat. Az „iparosodástól” egyelőre csak a mostohagyermek szerepét játszó lótenyésztés menekült meg.

Most ez a kérdés: hogyan fogja bírni a mezőgazdaság, mai állapotában, az egész állattenyésztés következetes korszerűsítése támasztotta anyagi (nagy beruházási) és energetikai igények fedezését. Mert ha a források nem elég bővizűek, olyan stratégiát kell kidolgozni, amely a hagyományos és a legkorszerűbb struktúrák együttlélésének a hatékonyságát lehetővé teszi.